

EMANCIPÁCIÓ

Sztárszínész,
sztárkávéházás nagypapával

Szántó András

1867: XVII. t.-c. 1. §. „Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítanak. 2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetettik.” A két rövid mondat száz évek küzdelmeinek lezárása, amelyek során emancipációjáért érvelt, tárgyalt, s tett konokul újabb és újabb lépéseket a magyarországi zsidóság. 1867. december 27-én az uralkodó szentesítette a törvényt, amely 1868. január elsejével – százötven esztendeje – hatályba lépett. Olyan új helyzetet teremtve az ország s Budapest izraelita vallású pogárainak, amelyben nem volt többé kérdés, van-e bármi jogi természetű akadály a annak hogy kiteljesíthessék tehetségüket. Hogy elismerést szerezzenek maguknak, olykor nemzedékek óta itt élő felmenőiknek, hogy beírják nevüket egy szakma vagy éppen a város közössége, akár a nemzet történetébe, hogy fiaik, egzisztenciájuk örökösei fényes pályát futhassanak be.

Szódásüveg Bronner Manó szikvízgyárából

Lojalitás és következetesség. Meddig lehetnek érvényesek ezek a tulajdonságok? Feloldhatók-e a karrier, siker érdekében? Hogyan vezethet egy zsidó család leszármazottjának életútja a színpadi karrierig? A kiegyezés után született emancipációs törvény – egy másik, régen várt kiegyezés

alapdokumentuma – addig nem élvezett lehetőségeket, nagyobb mozgásteret nyitott ambiciózus zsidó származású emberek számára.

Ennek reménye s lendülete sodorta az ország fővárosába az 1880-as években, Alsókubin vidékéről *Bronner Manót* (szü-

letett *Bronner Emmanuel*ként 1862-ben, meghalt Budapesten 1914-ben), ahol is a Szív utcában talált megfelelő üzlethelyiséget fűszeres vegyesboltja berendezéséhez és megnyitásához. A megfelelő azt jelenti, hogy az udvarban egy kis lakást is elfoglalhatott feleségével (*Weltmann Malvin*, 1872–1920.) és gyermekeivel. Egyiküket *Miksa* néven jegyezték be az anyakönyvbe.

Bronner Miksa karrierje

Az üzlet jól ment, olyannyira, hogy az 1890-es években a Szív utca 39-ben lévő boltja közelében (Szív u. 30.) berendezett egy szikvízgyártó üzemet is. A Bronner szódásüvegek a Szív utcai kávéházakba is eljutottak. A szódásládákat kétkerekű taligán hordta szét már tizenévesként a Miksa gyerek, és ezek a látogatások felkeltették az érdeklődését a kávé szakma iránt. Ugyancsak a papa üzletének szomszédságában, a Szív u. 37-ben, *Drach Vilmos* kávéházában hamarosan már ő vitte az asztalokhoz is a szódásüvegeket, „belekóstolt” a kiszolgálói munkába.

Ez után a városligeti Ós-Budavára mulatónegyedben keresett magának munkát előbb szivarosként, újságosként, aztán pincésként. Itt megtanulhatta a szakmát, sőt a kiállításra látogató *I. Ferenc Józsefet* is kiszolgálhatta. Saját fülével hallhatta a legendás mondást: „*Minden nagyon szép, minden nagyon jó, mindennel meg vagyok elégedve*” – ahogy évtizedek múlva unokájának elmesélte.

Bronner Miksa jól keresett az Ős-Budavárbéli munkájával, le tudta tenni az óvadékot a főpincéri álláshoz az Andrassy út és Nagymező utca sarkán álló Weith kávéházban (Andrassy út 30, eredetileg *Carl Seemann* alapította, 1883-ban). Az egész éjjel nyitva tartó üzlet törzsvendégei főleg a ledér éjszakai hölgyek, akik 1900-ban kénytelenek voltak áttenni székhelyüket az Eötvös utca és Andrassy út sarkán lévő Louvre kávéházba – innen, ahol nagyleptékű átalakítás kezdődött az eleve nem nagyszerű helyiségekben. Bronner az átalakítás során nem sajnálta a pénzt különleges anyagokra, tükrökre, márványra és kézi intarziákkal díszített nemes fa berendezésekre. Üzlete nevét is megváltoztatta – Français kávéházként nyílt meg, és 1914-ig így ismerték (a háború kitörésekor az Ausztria nevet

Bronner Miksa Français kávéháza (képeslap, 1908 körül)

A Simplon kávéház italpultja (képeslap 1913)

József körüti terasza (képeslap 1906 körül)

vette fel – háborús okokból elköszöntünk a franciáktól, s egy, a vendéglátásban dolgozó férfiú nem engedheti meg magának hogy a sorból kilógjon).

Szorgalma és tehetsége révén igazán gyorsan eljutott el a csúcsig, megvalósítva a való világban *Kóbor Tamás* novellájának történetét (valószínűleg éppen ő volt az 1912-ben született, „Gusztó, a főpincér” című novella modellje). A beszélyben az egyre jobban kereső főpincér csak azután kérheti feleségül egy polgárember csinos lányát, ha előbb kávéháztulajdonos lesz.)

Anyagi helyzete a vásárlással ugyan nem sokat javult, de a társadalmi státusza igen – ami megfelelő alap a családalapításhoz. Bronner úr hamarosan megnősült, egy jó módú katolikus polgárleányt vett feleségül. Azt nem tudjuk, hogy ő maga is kikeresztel-

kedett-e, de lányaikat katolikus szellemben és iskolákban taníttatták. Lakása a Budapesti címjegyzék szerint: „Bronner Miksa, kávé, VI, gyár-u. 24.” – azaz a mai Jókai tér, de 1912-ben átköltöztek a Liszt Ferenc tér 3. alá. (Édesapja ekkor még mindig a Szív utcában lakott, az üzlete melletti házban: Szív u. 37/b. Manó 1914-ben halt meg, a rákoskeresztúri zsidó temetőben temették.)

A Simplon korszak

A Français nagyszerűen ment, ezért elfogadott egy jó ajánlatot, üzletét eladta, s 1908-ban megvette *Szabó Tivadartól* a *Petlő György* által 1900-ban alapított Simplon kávéházat a József körút és Népszínház utca sarkán. Egy korabeli tudósítás (Pesti Napló, 1908. szeptember 6.) így számolt be a történetekről: „Simplon Budapesten. Az olvasó

közönség e név elolvasásakor valószínűleg azt fogja gondolni, hogy talán a világhírű Simplon-alagutat építették meg Budapesten. »Simplon« név alatt tényleg egy remekmű épült, azonban ez nem alagút, hanem Bronner Miksa fényesen berendezett kávéháza a József körút 8. szám alatt. A kávéház pazar és fényes berendezése, amely a vendégeknek a legmesszebbmenőbb kényelmét és igényeit ki fogja elégíteni, meg fog lepni és minden darab a magyar iparnak egy-egy remekét képezi. A kávé, akinek sikerült nagy áldozatok árán a Józsefvárosban egy oly zenés kávéházat létesíteni, melyet kizárólag szolid családok látogathatnak. A helyiség, melynek legnagyobb része a körútra nyílik, nagyon világos, szellős és a legújabb rendszerű légfűtésre van berendezve. Esténként veszprémi Kiss Jancsi cigányprímás vezetése mellett 14

Bronner Miksa, felesége két lányukkal Karlsbadban (fotóképeslap)

Bronner Miksa és lánya, Gizike Trencsén Teplicben (fotóképeslap)

A Westend kávéház belső tere (lapillusztráció)

tagból álló zenekar hangversenyez. A kávék különös súlyt fog fektetni rendes és pontos kiszolgálásra, hideg büféjére s a színház utáni színházi vacsorára." Sikerült tehát szerződtetni az akkoriban egyik legnépszerűbb zenészt (Kiss Jancsi zenekara a Bodóban és az Emkében korábban már nevet szerzett magának.)

A harmadik nemzedék

Bronner Miksa ismerhette a mondást, hogy „jó gazda szeme hizlalja a jószágot”, mert élete szinte minden percét a kávéház(ak)ban töltötte. De természetesen volt magánélete is. Sorra megszülettek a lányai (Gizi, Margit, Elzi, Mária, Tilda, Ella, Szofi), akikkel sokat utaztak, bár gyötrő gyomorbántalmi kúrálására inkább csak a feleségével kettesben mentek. Karlsbadba vagy Trencsén-Teplicbe. Ez utóbbi fürdőhelyen Bronner Gizike szépségkirálynő lett 1911-ben. (A fotón édesapjával és egy alkalmi udvarlójával látható.)

Bronner Miksa régi üzletfele volt – még a Français-korszakból – Reisz Dávid, a Klauzál téri csarnok legnagyobb élelmiszer-kereskedője. Később a Simplonba is ő szállíthatta a konyhai alapanyagokat, a borokat és söröket. A családok is jól ismerték egymást, Reisz úr egyik fia, Lajos, 1921-ben feleségül vette Bronner Gizikét, és két év múlva megszületett gyermekük: Robika.

A fiatal pár eleinte a Szív utcai régi lakásban lakhatott, mert a fiúcska a Szív utcai általános iskolába járt. Hogy aztán nem is olyan sokkal később – már Rátonyi néven – az operett sztárja és más műfajokban remekelő színésze legyen a városnak, az országnak. Eseményekben gazdag életére itt nem térek ki, de annyit talán érdemes megemlíteni, hogy később félzsídonak ne-

vezte magát, miközben erősen ragaszkodott a kereszténységéhez. Az egyik legdrágább keresztény gimnáziumba, a Rákócziánumba járt. Feltűnő kereszt lógott a nyakláncán, és gyerekeit is katolikus hitben nevelte. Persze azért a 30-as évek végén alig kapott szerepet színháznál (a harmadik nemzedék felnőttkorára Bronneréknél is elfogyott az emanciációs hinterland), a zsidótörvények előírásai miatt még „félzsidóból” is csak egyet alkalmazhatott minden színház. Alkalmi fellépésekből élt, sokszor ő maga szervezett magának haknikat országszerte.

Rátonyi szüleinek az élete is nélkülözésbe fordult, Reisz Lajos a pékséget is kitanulta, hogy valami munkája, megélhetése legyen, míg be nem hívták munkaszolgálatra.

Visszalépve az időben, a Bronner család karrierjét taglalva látogassunk el még a Westend kávéházba is. *Tauszig és Roth* építészek alkották, sokáig a magyar art deco iskolapéldájaként beszéltek róla. *Sebők Mór* tulajdonos nevezte el így, a közeli Nyugati pályaudvarra és a mellette álló Westend-házra utalva (utóbbit a 60-as években bontottak le). A vendégkör speciális, kezdtek ideszokni a színészek és artisták.

Társaság a Westend kávéházban 1919-ben (fotóképeslap)

A háború alatt Sebők tönkrement, 1919. február 13-tól már *Jávor Vilmos* és *Neumann Mór* a tulajdonos. Ők pedig hamarosan eladták üzletüket Bronner Miksának, s visszatért a lendület, felpezsdült a forgalom, ide szokott a színészvilág, a régi üzlet törzsvendégei.

Ez minden, amit a színpad sztárjának nagyatyjáról egyáltalán tudunk, s azt is az 1923-ben született Rátonyi Róbert visszaemlékezéséből – neki csak halvány emléképei voltak a legendás Westendről, *Zoli* bohócról s a törzsvendégekről. Bronner Miksa 1926-ben meghalt. ●

Rátonyi Róbert szüleinek. Édesapja első világháborús tiszt uniformisban, kitüntetésekkel dekorálva. Fia a Budapesti Érseki Katolikus Gimnázium egyenruhájában (1940 körül)

